

พระปัญจวัคคีย์ในขณะที่ฟังปฐมเทศนาบวชเป็นพระภิกษุแล้วหรือยัง?

While Listening to the Buddha's First Sermon of the Five Ascetics, Have the Five Ascetics Become a Monk?

ธีรโชติ เกิดแก้ว Teerachoot Kerdkaew^๑

Received: February 27, 2021 Revised: May 10, 2021

Accepted: August 10, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งตอบข้อสงสัยที่ว่า ขณะที่ฟังปฐมเทศนาพระปัญจวัคคีย์บวชเป็นพระภิกษุหรือยัง ผลจากการศึกษาได้ข้อสรุปว่า ก่อนหน้าและขณะฟังปฐมเทศนา พระปัญจวัคคีย์ยังไม่ได้บวชเป็นพระภิกษุ มีสถานะเป็นฤาษี แต่การเรียกพระปัญจวัคคีย์ว่า “ภิกษุ” ทั้งก่อนและขณะที่ฟังปฐมเทศนานั้นเป็นคำบอกเล่าของพระอานนท์ที่ทรงจำมาจากพระพุทธเจ้าครั้งปฐมสังคายนาโดยมีคำว่า “เอว เม สุต” เป็นหลักฐานยืนยัน ซึ่งผู้นิพนธ์งานวิชาการทางพระพุทธศาสนาตั้งแต่พระอรรถกถาจารย์จนถึงนักวิชาการปัจจุบันก็ยังคงใช้คำบาลีเรียกพระปัญจวัคคีย์ตามแบบที่พระอานนท์ได้กล่าวไว้ อีกนัยหนึ่งคำว่า “ภิกษุ” ที่ใช้เรียกพระปัญจวัคคีย์เป็นคำแสดงภาวะความเป็นภิกษุและการดำรงชีพด้วยการขออาหารจากผู้ที่มีจิตศรัทธา และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาททุกระดับก็กล่าวสรุปเป็นนัยเดียวกันว่า พระปัญจวัคคีย์บวชหลังจากฟังปฐมเทศนา ดังนั้น การที่ผู้นิพนธ์งานวิชาการทางพระพุทธศาสนาเรียกพระปัญจวัคคีย์ว่า “ภิกษุ” จึงเป็นการเรียกตามสถานภาพในปัจจุบัน หลักฐานที่ยืนยันข้อสรุปนี้ก็คือ พุทธศิลป์ตอนปฐมเทศนาที่แสดงสถานภาพเดิมของพระปัญจวัคคีย์ก่อนฟังปฐมเทศนาว่าเป็นฤาษีและสถานภาพหลังฟังปฐมเทศนาว่าเป็นพระภิกษุไว้คู่กัน.

คำสำคัญ : ปฐมเทศนา, พระปัญจวัคคีย์, ภิกษุ, ฤาษี

^๑ รองศาสตราจารย์,ดร. สาขาวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิม พระเกียรติ Department of Humanities and Social Sciences Faculty of Liberal Arts Huachiew Chalermprakiet University, Thailand. E-mail: tongin2000@gmail.com

Abstract

This article aims to answer the question that while listening to the Buddha's first sermon of the Five ascetics, have you become a monk? The results of the study concluded that before and while listening to the Buddha's first sermon, the Five ascetics have not yet been ordained as a monk. The Five ascetics were as an anchorite. However, this called "The Five ascetics" as a monk (Bhikkus) before and while listening to the Buddha's first sermon which Ananda remembered from the Buddhawas and told the first Buddhist council with the words "Evamme Sutam" as an evidence. The author of academic Buddhism from the lecturers to the current scholars, they still use the Pali word to refer to the Five ascetics as Ananda mentioned. In other words, the word "monk (Bhikkus)", used to refer to the Five ascetics and living by asking for food from those who have faith. Moreover, Buddhist scriptures, Theravada, at all levels summarized in the same way that the Five ascetics were ordain after listening to the Buddha's first sermon. Therefore, the author of academic Buddhism called the Five ascetics as "monks (Bhikkus)" to their current status. The evidence insisted that this conclusion was Buddhist art at the Buddha's first sermon which showed the original status of the Five ascetics before listening to the Buddha's first sermon as an anchorite and after listening as a monk together.

Keywords: The Buddha's first sermon, The five ascetics, Monks, Anchorite

บทนำ

บทความนี้เกิดจากการตั้งประเด็นข้อสงสัยของพระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร (รศ.ดร.) คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในการสัมมนาโครงร่างวิทยานิพนธ์ของนิสิตหลักสูตรปริญญาโทและเอกสาขาศาสนาเปรียบเทียบ คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่กล่าวถึงเนื้อหาของ ธรรมจกัปปวัตตนสูตรใช้คำเรียกพระปัญจวัคคีย์ว่า ภิกขเว (ดูกรภิกษุทั้งหลาย) และ ภิกขุ (ภิกษุทั้งหลาย) และ ปพพชิตน (อันบรรพชิต) โดยท่านได้ยกพุทธศิลป์ในประเทศอินเดียที่แสดงพุทธประวัติตอนปฐมเทศนาที่พบทุกแห่งแสดงรูปของพระปัญจวัคคีย์เป็นพระภิกษุทั้งหมด แสดงว่าพระปัญจวัคคีย์บวชแล้วก่อนฟังปฐมเทศนาใช่หรือไม่ แต่เหตุใดพระเถระและนักปราชญ์ฝ่ายไทยจึงกล่าวว่า พระปัญจวัคคีย์ยังไม่ได้บวชก่อนที่จะฟังธรรมจักร ประกอบกับพุทธศิลป์ทั้งจิตรกรรมและประติมากรรมเล่าเรื่องปฐมเทศนาที่พบในประเทศไทยส่วนใหญ่แสดงภาพของพระปัญจวัคคีย์ในขณะฟังธรรมจักรเป็นฤาษี ไม่ใช่พระภิกษุ เรื่องนี้หากมิได้ศึกษาจากหลักฐานทางคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาและวิเคราะห์การใช้ศัพท์ดังกล่าวแล้วจะทำให้เกิดข้อสงสัยได้ นับว่าเป็นเรื่องน่าสนใจและควรหาคำตอบเชิงวิชาการโดยมีหลักฐานทางคัมภีร์รับรอง

แม้ว่าประเด็นข้อสงสัยไม่ใช่เรื่องใหญ่ก็ตาม และบางท่านอาจคิดว่า พระไตรปิฎกได้บันทึกไว้อย่างนั้น ก็คงเป็นจริงตามนั้น ไม่ต้องสงสัยหรือมีข้อโต้แย้งอะไรให้มากความ ผู้เขียนเห็นว่า เราในฐานะที่เป็นชาวพุทธ เมื่อเกิดข้อสงสัยในพุทธธรรมแม้เพียงเล็กน้อยก็ไม่ควรเพิกเฉย เพราะถ้าปล่อยไปก็จะทำให้เรื่องนั้นอยู่ในวงวนแห่งความสงสัยร่ำไปและได้ชื่อว่า เราไม่ได้ทำหน้าที่ของชาวพุทธในการที่จะช่วยกันรักษาพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในปฐม-ทศยสัมโมสสูตรถึงสาเหตุที่ทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ไม่ได้ คือ การไม่ศึกษาเล่าเรียน ไม่ค้นคว้าใคร่ครวญ ไม่ทำความเข้าใจหลักคำสอนเพื่อให้เกิดความเข้าใจและแตกฉานอย่างลึกซึ้ง^๒ และหากไม่มีการศึกษาประเด็นข้อสงสัยดังกล่าวให้กระจ่างชัดก็จะเป็นปัจจัยให้เกิดความสงสัยเช่นนี้แก่อนุชนรุ่นหลังต่อไป

ด้วยตระหนักถึงความสำคัญและผลเสียที่อาจเกิดขึ้นจึงได้พยายามค้นคว้าศึกษาจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท รวมถึงเอกสารวิชาการและแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ที่กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้แล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบข้อสงสัยที่เป็นหัวข้อบทความนี้ ผู้เขียนหวังว่า เนื้อหาที่นำเสนอในบทความนี้จะให้ประโยชน์ในการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการ สามารถคลี่คลายข้อสงสัยได้ หากท่านใดมีประเด็นโต้แย้งก็สามารถยกเหตุผลพร้อมหลักฐานยืนยันมาโต้แย้งได้ ซึ่งจะทำให้เกิดประโยชน์เชิงวิชาการยิ่งขึ้นและช่วยกันจรรโลงพระสัทธรรมของพระพุทธเจ้าให้ดำรงอยู่ต่อไปตราบนานแสนนาน

เนื้อหาบทความ

^๒ อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๔-๑๕๕/๒๕๒-๒๕๔.

บทความนี้เป็นการวิเคราะห์สถานะนักบวชของพระปัญญาวัคคีย์ทั้งก่อนและขณะฟังธรรมจักรว่าเป็นพระภิกษุหรือนักบวชนอกพระพุทธศาสนาโดยการตีความจาก ๔ ประเด็นสำคัญ คือ ชื่อของนักบวชในสังคมอินเดีย พุทธศิลป์ที่แสดงปฐมเทศนา ที่มาของอัมมจักกัปปวัตตนสูตร และหลักฐานในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ดังความสังเขปต่อไปนี้

๑. การตีความจากชื่อนักบวชในสังคมอินเดีย

การศึกษาเรื่องนี้ขอเริ่มจากการตีความชื่อนักบวชในสังคมอินเดีย เพื่อทราบภูมิหลังและค่านิยมของการบวชของคนในสังคมอินเดียโบราณในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับชื่อบทความจำแนกได้ ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

๑.๑ นักบวชนอกพระพุทธศาสนา

รากฐานทางความเชื่อและศาสนาของคนในสังคมอินเดียคือ ศาสนาพราหมณ์ที่กำหนดช่วงวัยของชีวิตมนุษย์ไว้ ๔ ช่วง ที่เรียกว่า อาศรมสี่ คือ พรหมจารี วัยศึกษาเล่าเรียน คฤหัสถ์ วัยครองเรือน วณปรสธ์ วัยที่ต้องสั่งสมบุญกุศล บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม และสันยาสิ วัยสุดท้ายของชีวิตที่ต้องสละทุกสิ่งไปอยู่ในป่าปฏิบัติธรรมขั้นสูงสุดเพื่อบรรลุโมกษะ หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด^๓ แม้คัมภีร์พระพุทธศาสนา เช่น อคัณณสูตรก็ได้กล่าวถึงนักบวชต้นกับปีที่มาจากคนในสังคมที่ต้องการละอกุศลกรรม ความประพฤติที่ไม่ถูกต้องออกไปสร้างกระท่อมใช้ชีวิตอยู่ในป่า ยังชีพด้วยการขออาหารจากชาวบ้าน จนได้ชื่อว่า **พราหมณ์** แปลว่า ผู้ละบาปหรืออกุศลกรรม ต่อมาก็ได้เกิดวงศ์ของสมณะ นักบวชที่มาจากคนในวรรณะทั้งสิ้น^๔

นอกจากนี้ในสังคมอินเดียยังมีนักบวชอีกหลายประเภทที่คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนากล่าวถึง ได้แก่ ดาบส (ดาบโส) ฤๅษี (อิสิ) ชฎิล (ชฎิลโ) อาชีวก (อาชีวก) อเจลก นักบวชเปลือยกาย (อเจลโก) และนิครนถ์ (นิคนโถ นักบวชในศาสนาเซน) การที่มีนักบวชหลายประเภทในอินเดียสะท้อนให้เห็นถึงอุดมคติสูงสุดของชีวิตที่เหมือนกัน คือ ความหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด เจ้าชายสิทธัตถะก็เป็นอีกคนหนึ่งที่ต้องการแสวงหาทางหลุดพ้นทุกข์ด้วยการออกบวชแล้วไปศึกษาอยู่ในสำนักของนักบวชประเภทดาบสหรือฤๅษี ๒ ท่าน ได้แก่ อาหารดาบส กาลามโคตรและอุทกดาบส รามบุตร^๕

ชื่อของนักบวชมาเกี่ยวข้องกับหัวข้อบทความ เนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงนำคำว่า “ปพพชิต” ที่แปลว่า บรรพชิตหรือนักบวชมาเรียกพระปัญญาวัคคีย์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานที่พบในคัมภีร์รุ่นหลัง เช่น ปฐมสมโพธิกถาที่กล่าวถึงพระปัญญาวัคคีย์ว่าเป็นนักบวชที่ว่า “**อถ เต ปน ปจจวคคิยา นาม ปพพชิตา โกลุทญญูช วปปิโย (วปโป) ภททชี (ภททโย) มหานาโม อสสชิจา ติ มหาปุริส ออนุพนธนา ความนิคมาทิสฺส ภิกขาย จรณตา ตตถ โพธิสตตํ สมปาปุณิสฺส. แปล: ก็ครั้ง**

^๓ Fieser, James and Powers, John, *Scriptures of the World's Religions*. ๓rd ed. (Boston: McGraw Hill, ๒๐๐๘) page ๕๐-๕๑.

^๔ ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๓๒/๘๐.

^๕ ม.ม. (บาลี) ๑๒/๒๗๗-๒๗๘/๒๓๘-๒๔๑.

นั้น นักบวชปัญจวัคคีย์เหล่านั้นคือ โกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ พวกนี้ติดตามมหาบุรุษเที่ยวขออาหารในบ้านและนิคมเป็นต้นมาบำรุงพระโพธิสัตว์ในที่นั้น”^๖ ดังนั้น คำว่า “บรรพชิต” จึงเป็นคำที่ต้องวิเคราะห์หาความเชื่อมโยงกับหัวข้อบทความในข้อต่อไป

๑.๒ นักบวชในพระพุทธศาสนา

หลักจากที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้วก็ได้ประกาศศาสนาจนมีผู้บรรลุนิพพาน ผู้ที่เลื่อมใสศรัทธาออกบวชและเกิดนักบวชในพระพุทธศาสนาจำนวนมาก ชื่อของนักบวชในพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงเรียกโดยมากมี ๔ คำ คือ บรรพชิต (ปพฺพชิต) สมณะ (สมณ) ภิกษุ (ภิกขุ) และผู้หนึ่ง (มุณี) คำทั้ง ๔ นี้ เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นสาระสำคัญที่สะท้อนถึงแก่นของพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น เริ่มจากคำว่า “ปพฺพชิต” ที่แปลกันโดยทั่วไปว่า บรรพชิตหรือนักบวช แต่โดยความหมายเชิงสาระแปลว่า ผู้ที่ละเว้นจากความชั่วหรืออกุศลกรรมทางกาย วาจา ใจ คำว่า “สมณ” มักแปลทับศัพท์ว่า สมณะ แต่โดยความหมายเชิงสาระแล้ว หมายถึง ผู้ที่มีกาย วาจา ใจ สงบ และคำว่า “ภิกษุ” มักแปลทับศัพท์ว่า ภิกษุ แต่โดยความหมายเชิงสาระแล้วหมายถึง ผู้เห็นภัยในสังสารวัฏ เป็นต้น

จากชื่อของนักบวชในพระพุทธศาสนาทั้ง ๓ คำนั้น คำว่า “ปพฺพชิต” และ “ภิกษุ” เกี่ยวข้องกับหัวข้อบทความนี้ เนื่องจากคำว่า “ภิกษุ” นี้ปรากฏในปัญจวัคคีย์ที่กล่าวถึงพระพุทธเจ้าทรงปรารภถึงบุคคลที่พระองค์จะแสดงธรรม ทรงทราบว่า อาหารตาบดและอุทกตาบดเสียชีวิตแล้วก็ทรงนึกถึงพระปัญจวัคคีย์ดังข้อความว่า “อห โข ภควโต เอตทโหสิ “พหุการา โข เม **ปญจวคคิยา ภิกขุ** เย มํ ปธานปหิตตํ อุปฺปชฺชหิสุ ยํนฺนาหํ ปญจวคคิยานํ ภิกขุณํ ปฐฺขมํ ธมฺมํ เทเสยฺย”นติ. แปล: ต่อมา พระผู้มีพระภาคได้ทรงดำริดังนี้ว่า “ภิกษุปัญจวัคคีย์ มีอุปการะแก่เรามาก ที่ได้เฝ้าปรนนิบัติเราผู้มุ่งหน้าบำเพ็ญเพียรมา ถ้ากระไร เราจะพึงแสดงธรรมแก่ภิกษุปัญจวัคคีย์ก่อน”^๗ และในตอนต้นของธัมมจักกัปปวัตตนสูตรก็ปรากฏคำว่า “ปพฺพชิต” ว่า “เทวเม **ภิกขเว** อนฺตา **ปพฺพชิต**เตน น เสวตพฺพา. แปล : ภิกษุทั้งหลาย ที่สุดสองอย่างนี้ บรรพชิตไม่ควรเสพ”^๘ ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงเรียกพระปัญจวัคคีย์ทั้งก่อนและในขณะฟังธรรมจักรว่า ภิกษุ และทรงย้ำว่า พระปัญจวัคคีย์เป็นนักบวชโดยใช้คำว่า “บรรพชิต” คัมภีร์อรรถกถาและฎีกาก็ใช้คำพูดเหมือนในพระไตรปิฎกเช่นกัน^๙ และในอรรถกถาสังยุตตนิกาย สฬายตนวรรคก็ได้อธิบายคำว่า “ปพฺพชิตเตน” หมายถึง คนที่ตัดขาดจากการ

^๖ พระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, **ปฐมสมโพธิ (ภาษาบาลี) ฉบับคัดลอกจากคัมภีร์ใบลานอักษรขอม**. พิมพ์ประกาศเกียรติคุณสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมปรมานุชิตชิโนรส. (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๓๗) หน้า ๗๘.

^๗ วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๐/๑๑.

^๘ วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๓/๑๓.

^๙ ส.ส.อ. (บาลี) ๓/๑๐๘๑/๓๗๘, ส.ส.ฎี. (บาลี) ๓/๑๐๘๑/๖๓๘.

ครองเรือนออกบวช^{๑๐} ส่วนในคัมภีร์ฎีกาก็ให้ความหมายคล้าย ๆ กันนี้ ต่างกันเพียงรูปศัพท์ที่ใช้ จากคำว่า “คิหิสังโยชน” เป็น “คิหิพนธน” เครื่องจองจำคือเรือน หมายถึง ละการครองเรือน ออกบวช^{๑๑} ประเด็นนี้ทำให้เกิดข้อสงสัยว่า ถ้าพระพุทธเจ้าทรงเรียกพระปัญจวัคคีย์ว่า “ภิกษุ” ก่อนบวช เหตุใดพระสาวกรูปอื่น เช่น พระยส พระองค์จึงไม่ทรงเรียกว่า “ภิกษุ” เรื่องนี้จะต้องศึกษาวิเคราะห์และหาหลักฐานรับรองโดยการตีความจากเรื่องที่เกี่ยวข้อง ๔ ประการ คือ

๑.๒.๑ สถานะนักบวชของเจ้าชายสิทธัตถะ การออกบวชของเจ้าชายสิทธัตถะปรากฏใน โพธิราชกุมารสูตรว่า “โส โข อหํ ราชกุมาร อปรเน สมเยน ททโรว สมานो สุตฺตภาพ เกโส ภทฺเตน โยพฺพนฺน สมณฺนาคโต ปุสฺสเมว วยสา อกามกานํ มาตาปิตูนํ อสฺสุมฺขานํ รุทนฺตานํ เกสฺมสฺสฺส อโหเรตฺวา กาสายานํ วตฺถานํ อจฺฉาเทตฺวา **อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺช**” โส เอวํ **ปพฺพชฺชิต** สมานो กิฏฺฐลคฺเวสํ อนุตฺตรํ สนฺตวิรปํ” **ปริเยสฺमान เยน อาพาโร กาลาโม เต นุสฺสํกมํ อุปสฺสํกมิตฺวา อาพาโร กาลาโม เอตทวโจ ‘อิจฺฉามหํ อาวุโส กาลาโม อิมสฺมิ ธมฺมวินเย พรหมจฺริยํ จริตฺตุนตี** แปล: ในกาลต่อมา อาตมภาพยังหนุ่มแน่น แข็งแรง มีเศาดำสนิท อยู่ในปฐมวัย เมื่อพระราชมารดาและพระราชบิดาไม่ทรงปรารถนาจะให้ผนวช มีพระพักตร์นองด้วยน้ำพระเนตร กันแสงอยู่ จึงโกนผมและผนวค นุ่งห่มผ้ากาสาหวัดสร ออกจากวังบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้วก็แสวงหาว่าอะไรเป็นกุศล ขณะที่แสวงหาทางอันประเสริฐคือความสงบซึ่งไม่มีทางอื่นยิ่งกว่า ได้เข้าไปหาอาหาร ดาบส กาลามโคตร แล้วกล่าวว่า “ท่านกาลามะ ข้าพเจ้าปรารถนาจะประพฤติพรหมจรรย์ในธรรมวินัยนี้”^{๑๒}

ข้อความนี้ได้แสดงถึงสถานะนักบวชของเจ้าชายสิทธัตถะว่าเป็นนักบวชที่โกนผม ผนวค และเครา นุ่งห่มผ้าที่ย้อมสีด้วยเปลือกไม้ (จีวร) เป็นรูปแบบเฉพาะของพระองค์ที่ต่างไปจากนักบวชประเภทอื่น ๆ ในสังคมอินเดีย และประเด็นที่น่าสนใจก็คือ คำว่า “พรหมจรรย์” ที่หมายถึงคำสอนที่ขยายด้วยคำว่า “พระธรรมวินัย” ซึ่งต่อมาพระพุทธเจ้าก็ทรงใช้คำว่า “พรหมจรรย์” หมายถึง พระธรรมวินัยในศาสนาของพระองค์ เห็นได้จากการที่ทรงประทานการอุปสมบทให้กับพระอัญญาโกณฑัญญะก็ตรัสถึงพรหมจรรย์เช่นกัน^{๑๓} และในหนังสือปฐมสมโพธิ ถากก็ได้กล่าวถึงแรงจูงใจที่ทำให้เจ้าชายสิทธัตถะออกบวชว่า มาจากการที่พระองค์เสด็จประพาสพระราชอุทยานและได้ทรงเห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตายในวาระที่หนึ่ง สอง สามตามลำดับทำให้พระองค์ทรงหวั่นพระทัย และในวาระที่สี่ทรงได้เห็นนักบวช (ปพพชิต) มีอาภักิริยาน่าเลื่อมใส จึงทรงน้อมพระทัยในการออกบวชโดยทรงดำริว่า การบวชจะทำให้พระองค์ทรงพบกับหนทางหลุดพ้นจากทุกข์ ก่อนที่จะบวชก็ทรงดำริว่า การไว้ผมไม่เหมาะสมกับเพศสมณะ (เกสา น สมณ สารูปา โหนติ) และหลังบวชแล้วก็แสดงสถานะนักบวชของพระองค์ว่า “ปพพชชิตฺสุมิ เรวบวช

^{๑๐} ส.ส.อ. (บาลี) ๓/๑๐๘๑/๓๗๘.

^{๑๑} ส.ส.ฎ. (บาลี) ๓/๑๐๘๑/๖๓๙.

^{๑๒} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๓๒๗/๓๐๗.

^{๑๓} วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๘/๑๖.

แล้ว”^{๑๔} ด้วยศัพท์ว่า “ปพพชิต” ที่แปลว่า บรรพชิตหรือนักบวช ข้อความดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นว่า เจ้าชายสิทธัตถะเป็นนักบวชประเภทหนึ่งที่โคนศิระซึ่งเรียกว่า บรรพชิต และสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ที่ทำให้เพศนักบวชของพระองค์แตกต่างจากนักบวชประเภทอื่น ๆ ก็คือ สมณบริขารดังปรากฏหลักฐานในปฐมสมโพธิกถาตอนมหาภิเนศยนปริวรรตที่กล่าวถึงขุฎิการพรหมได้นำไตรจีวรพร้อมบริขารแปดมาถวายว่า

“ตทา กสสพทสพลสส สหาโย ฆฎิกาวโร นาม มหาพรหมมา...ติจีวรานิ อฏฐุช ปริกขารเ อาหริตวา

“ติจีวรณจ ปตโต จ วาสี สุจิ จ พนธน์

ปริสสาวเน อฏฐุชเต ยุตโตโยคสส ภิกขุโนติ

อิมเ อฏฐุช สมณปริกขารเ อทาลิ. แปล: ครั้นนั้น ท้าวมหาพรหมพระนามว่า ฆฎิกการผู้เป็นสหายของพระกัสสปทศพล.... ได้นำผ้าไตรจีวรและบริขารแปดมาถวายได้ถวายบริขารของสมณะ ๘ อย่าง คือ ผ้าไตรจีวร (๓) บาตร มีดโกน เข็ม สายประคต (สำหรับคาดเอว) รวมกับเครื่องผ้ากรองน้ำเป็น ๘ อย่างของภิกษุผู้ประกอบความเพียร”^{๑๕} และเมื่อตรวจสอบกับคัมภีร์ชั้นอรรถกถาตรงกันกับข้อความที่กล่าวข้างต้น^{๑๖} แสดงให้เห็นถึงสถานะนักบวชของเจ้าชายสิทธัตถะคือ ภิกษุ โดยมีคำว่า “ภิกขุโน” และบริขาร ๘ ที่เป็นบริขารเฉพาะพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเป็นข้อสรุปของเรื่องนี้

ถ้าหากว่า “ปพพชิต” บรรพชิต “สมณ” สมณะ มาเทียบเคียงกับคำว่า “ภิกษุ” ที่เป็นคำที่ชวนให้เกิดความสงสัยก็พบว่า คำทั้ง ๓ นี้ หมายถึง นักบวชในพระพุทธศาสนาเหมือนกัน แต่มีคำหนึ่งที่ต้องวิเคราะห์ก็คือ คำว่า “ภิกษุ” ซึ่งเป็นคำเรียกเฉพาะผู้ที่บวชในพระพุทธศาสนาเท่านั้น อาจเป็นเพราะในเรื่องมีการท้าวความถึงพระพุทธเจ้าในอดีต คือ พระกัสสปะที่ได้บวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนามาก่อน แต่ก็มีนัยแสดงให้เห็นถึงสถานะนักบวชของเจ้าชายสิทธัตถะในฐานะพระโพธิสัตว์ว่าเป็นนักบวชประเภทภิกษุที่เป็นต้นแบบของการบวชของพระปัญญาวัคคีย์ โดยมีบริขาร ๘ ที่เป็นความพิเศษและมีเฉพาะพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเท่านั้น^{๑๗} ถ้าพิจารณาในประเด็นนี้ก็ไม่ใช่ว่าเรื่องแปลกที่พระพุทธเจ้าจะตรัสเรียกพระปัญญาวัคคีย์ทั้งก่อนและขณะฟังธรรมจักรว่า “ภิกษุ” เพราะพระองค์ได้ทรงเห็นด้วยทิพยจักขุแล้วว่า พระปัญญาวัคคีย์คือบุคคลกลุ่มแรกที่พระองค์จะแสดงธรรมให้ฟังและได้บรรลุธรรมบวชเป็นพระภิกษุในพระธรรมวินัยของพระองค์ (พรหมจรรย์)^{๑๘}

^{๑๔} พระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ๒๕๓๗, หน้า ๕๙-๗๗.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๒.

^{๑๖} วินย.อ. (บาลี) ๑/๔๕/๒๕๕.

^{๑๗} วิ.จุ. (บาลี) ๗/๔๕๔/๒๕๖-๒๕๗.

^{๑๘} วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๐/๑๐.

๑.๒.๒ สถานะนักบวชของพระปัญจวัคคีย์ การออกบวชของพระปัญจวัคคีย์มีมูลเหตุมาจากคำทำนายพระลักษณะสิทธัตถราชกุมารของโกณฑัญญพราหมณ์ที่ว่า ถ้าออกบวชจักได้ตรัสรู้เป็นพุทธเจ้าอย่างแน่นอน^{๑๙} และเมื่อโกณฑัญญพราหมณ์ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่เหลือเพียงคนเดียว ในขณะที่พราหมณ์อีก ๗ ท่านได้เสียชีวิตไปก่อนหน้านี้แล้วได้ทราบข่าวว่า เจ้าชายสิทธัตถะออกบวช จึงได้ไปชวนลูก ๆ ของพราหมณ์ทั้ง ๗ คน ได้มา ๔ คน คือ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ พวกนี้ออกบวช คอยติดตามรับใช้พระโพธิสัตว์ ซึ่งพระวินัยปิฎกและปฐมโพธิกถา^{๒๐} ได้กล่าวเพียงว่าเป็นบรรพชิต (ปญจวคคิยา นาม ปพพชิตา)^{๒๐} ไม่ได้ชี้ชัดว่าเป็นนักบวชประเภทใด แต่นักวิชาการไทยและต่างประเทศ เช่น Venerable Dr. W. Rahula^{๒๑} ได้ลงความเห็นเหมือนกันว่า พระปัญจวัคคีย์เป็นนักบวชประเภทฤาษี สอดคล้องกับสถานที่ที่พระปัญจวัคคีย์อาศัยอยู่ในขณะฟังธรรมจักรคือ ป่าอิสิปตนะ ซึ่งพระอรธกถาจารย์และพระฎีกาจารย์ได้อธิบายความหมายไว้คล้ายกันว่า ป่าที่ฤาษีเหาะลงเหาะขึ้น โดยท่านอธิบายว่า พระปัจเจกพุทธเจ้าและฤาษีทั้งหลายเข้ามาจนถึงวัน ออกจากนิโรธสมาบัติแล้วก็เหาะมาทางอากาศจากเงื้อมเขานันทมูลกะ พอมมาถึงก็เหาะลงไปยังป่าแห่งนี้เพื่อล้างหน้า อาบน้ำที่สระอนินดาต หรือมาประชุมกันเพื่อทำอุโบสถและอนุโบสถ และเมื่อจะไปยังภูเขาคันธมาทน์ก็เหาะขึ้นไปจากป่านี้เหมือนเดิม เพราะการเหาะขึ้นลงของพระปัจเจกพุทธเจ้าและเหล่าฤาษีจึงทำให้ชาวบ้านเรียกป่าแห่งนี้ว่า ป่าอิสิปตนะ^{๒๒} ถ้านำชื่อป่าอิสิปตนะมาวิเคราะห์ก็อาจสรุปถึงสถานะนักบวชของพระปัญจวัคคีย์ในขณะนั้นว่ายังเป็นฤาษี

จากการสืบค้นพระดำรัสของพระพุทธเจ้าที่ตรัสถึงนักบวชประเภทต่าง ๆ รวมถึงผู้ที่เลื่อมใสศรัทธามาขอบวชกับพระพุทธเจ้าพบว่า ทรงใช้คำเรียกว่า “ภิกษุ” เฉพาะพระปัญจวัคคีย์เท่านั้น ดังตัวอย่างคำเริ่มต้นของพระสูตรที่ว่า “*เทวเม ภิกขเว อนตา ปพพชิตေန เสวตพพา. แปล : ภิกษุทั้งหลาย ที่สุดสองอย่างนี้บรรพชิตไม่ควรเสพ*”^{๒๓} แต่กับนักบวชหรือบุคคลสำคัญอื่น ๆ จะใช้คำเรียกชื่อแทน เช่น พระยสะ กุลบุตร สหายของพระยสะ ชฎิลสามพี่น้อง แม้กระทั่งพระอัครสาวกทั้งสอง คือ พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะก็ทรงใช้คำเรียกชื่อไม่ใช่คำว่า “ภิกษุ” เหมือนกับพระปัญจวัคคีย์ ดังตัวอย่าง เช่น ชฎิล อรุเวลกัสสปะที่ทรงเรียกชื่อตรง ๆ ว่า “...ภควา *อรุเวลกัสสป* ชฎิลิ อโวจ “สเจ เต *กัสสป* อครุ วิหเรมุ อชฺชนโห อคฺคิสาत्मหิติ. แปล: พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับชฎิลอรุเวลกัสสปะดังนี้ว่า “กัสสปะ ถ้าท่านไม่หนักใจ เรา

^{๑๙} พระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ๒๕๓๗, หน้า ๕๒.

^{๒๐} วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๐/๑๑, พระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ๒๕๓๗, หน้า ๗๘.

^{๒๑} Venerable Rahula, *What the Buddha Taught*. (Bangkok: Haw Trai Foundation, 2533) page ๑๖.

^{๒๒} ส.ส.อ. (บาลี) ๓/๑๐๘๑/๓๗๘, ส.ส.ฎ. (บาลี) ๓/๑๐๘๑/๖๓๘.

^{๒๓} วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๓/๑๓.

จะขอพักในโรงไฟคั่นหนึ่ง”^{๒๔} จะเห็นว่า ทรงใช้คำเรียกพระอรุณเวลกัสสปะ ด้วยคำว่า กัสสปะ ไม่ใช่คำว่า “ภิกษุ” เหมือนพระปัญจวัคคีย์ทั้งที่เนื้อหาอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มเดียวกัน

จากประเด็นดังกล่าวผู้เขียนตีความว่า การที่พระพุทธเจ้าทรงเรียกพระปัญจวัคคีย์ที่ยังไม่ได้บวชในพระธรรมวินัยของพระองค์ว่า “ภิกษุ” เป็นการเรียกตามฐานะของการดำรงชีพด้วยการขออาหารจากประชาชนที่มีจิตศรัทธา (ภิกษุ ผู้ขอ) และโดยสภาวะของความเป็นภิกษุ คือ ผู้เห็นภัยในวัฏฏสงสาร เพราะบุคคลเหล่านี้คือผู้ที่ออกบวชตามพระองค์ครั้งที่ยังไม่ได้ตรัสรู้ หลักฐานที่ยืนยันได้ชัดเจนคือพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสเรียกพระปัญจวัคคีย์และถ้อยคำที่พระปัญจวัคคีย์เรียกพระพุทธเจ้าโดยชื่อและคำว่า อาวุโส ดังความในพระวินัยปิฎกที่ว่า “เอวํ วุตเต ภควา **ปัญจวัคคิเย ภิกษุ** เอตทโวจ “มา ภิกษเว ตถาคตํ นามเน จ อาวุโสวาเทน จ สมุทาจจ . อรหํ ภิกษเว ตถาคโต สมมาสมพุทโธ โอปทล ภิกษเว โสโต อมตมคิตโต อหมนุสสาสามิ อหํ ธมมํ เทเสมิ . ยถานุสิฏฐชฺช ตถา ปฏิปชฺชมานา นจิรสเสว ยสฺสตายา กุลปุตฺตา สมมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพพชนฺติ ตทหนุตฺตรํ พุรหมจริยปริโยสานํ ทิฏฐเชว ธมฺเม สยํ อภิญญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺบฺพุช วิหริสฺสเถว . แปล: เมื่อภิกษุปัญจวัคคีย์ กล่าวอย่างนั้นแล้ว พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสห้ามภิกษุ ปัญจวัคคีย์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธออย่าร้องเรียกตถาคตโดยออกชื่อและใช้คำว่า อาวุโส ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นอรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบ พวกเธอจงเจียะโสตสดับ เราได้บรรลุมรรคธรรมแล้วจะสั่งสอน จะแสดงธรรม พวกเธอเมื่อปฏิบัติตามที่เราสั่งสอน ไม่นานนักก็จักทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนี้แน่แท้”^{๒๕}ข้อความดังกล่าวยืนยันได้อย่างชัดเจนว่า **ขณะนั้นพระปัญจวัคคีย์ยังไม่ได้บวชแน่นอน** ถ้าหากบวชแล้ว คงไม่ใช้ถ้อยคำเรียกพระพุทธเจ้าว่า โคตมะ และอาวุโส เพราะแสดงถึงการไม่เคารพ นับถือ และการแคลงใจ เพื่อความกระจ่างจะได้ตีความคำว่า “ภิกษุ” ในข้อต่อไป

๑.๒.๓ ความหมายของภิกษุ คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์อื่นๆ จะเรียกพระปัญจวัคคีย์ก่อนบวชและขณะฟังธรรมจักรตรงกันว่า “ภิกษุ” การเรียกเช่นนี้สามารถตีความได้ว่าเป็นการเรียกของอาจารย์ผู้สั่งคยานาพระธรรมวินัยสืบมาจนกระทั่งพระอรรถกถาจารย์เรื่อยมาจนถึงอาจารย์ในยุคปัจจุบัน ดังตัวอย่างที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกที่ว่า “อถ โข ภควา อนุพุทฺเพน จาริกํ จรมาโน เยน พาราณสี อิลิปตํ มิคทาโย เยน **ปัญจวัคคิยา ภิกษุ** เตनुปสงฺกมิ . อทฺทลํสุ โข **ปัญจวัคคิยา ภิกษุ** ภควนฺตํ ทูรโตว อาคจฺจนฺตํ ทิสฺวาน อญฺญมญฺญํ กตํ สณฺฑชฺช เปสฺสุ “อโย **อาวุโส สมโณ โคตโม** อาคจฺจดิ พาหุลลิโก ปธานวิพฺภนฺโต อาวตฺโต พาหุลลํ . โส เนว อภิเวทตฺตํ โน ปจฺจุภูมฺมชฺชาตฺตํ นาสฺส ปตฺตจิวํ ปฏฺติคฺคเหตฺตํ อปิ จ โข อาสนํ รุชฺชเปตฺตํ สเจ โส อากงฺขิสฺสตี นิสฺสิตฺสตี . แปล ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปโดยลำดับถึงป่าอิลิปตมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี แล้วได้เสด็จไปทางที่ภิกษุปัญจวัคคีย์อยู่ ภิกษุปัญจ

^{๒๔} วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๗/๓๒-๓๓.

^{๒๕} วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๒/๑๒.

วัดคียได้เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกล ได้นัดหมายกันและกันว่า “ท่านทั้งหลาย พระสมณโคดมนี้เป็นผู้มักมาก คลายความเพียร เวียนมาเพื่อความเป็นคนมักมาก กำลังเสด็จมา พวกเราไม่พึงกราบไหว้ ไม่พึงลูกรับ ไม่พึงรับบาตรและ จีวรของพระองค์ แต่จะจัดอาสนะไว้ ถ้าพระองค์ปรารธนาจักประทับนั่ง”^{๒๖} ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถา เช่น อรรถกถาธรรมบท พระพุทธโฆสจารย์ก็ได้กล่าวถึงพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปถึงที่อยู่ของพระภิกษุปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวันในวันอาสาฬหบูชา (...อาสาฬหบูชาเมื่อทิวเส อธิปัตเน มิคทาเย ปญจวคคิยานํ ภิกขุณํ วสนมฺหฺรฺชฺชานํ ปตฺวา...) ^{๒๗} จะเห็นว่า คัมภีร์ชั้นอรรถกถาดำเนินเรื่องเลียนแบบในพระวินัยปิฎกซึ่งเป็นเรื่องที่พระมหาเถระผู้สังคายนานำมาเล่าในที่ประชุมสงฆ์เช่นกัน และชี้ชัดว่า พระปัญจวัคคีย์ยังไม่ได้บวชในขณะนั้น ซึ่งคำว่า “ภิกขุ” นี้สามารถนำมาตีความถึงสถานะนักบวชของพระปัญจวัคคีย์ได้ ๒ วิธี คือ

๑) การตีความโดยอรรถ หมายถึง การตีความจากความหมายของศัพท์เป็นภาษาไทยที่ชัดเจน ฟังแล้วเข้าใจได้ง่าย ดังนั้น คำว่า “ภิกขุ” จึงแปลกันโดยทั่วไปว่า ภิกษุ ที่เป็นการตีความโดยเพศนักบวชตามพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า คือ ผู้ที่สละบ้านเรือนออกบวชในพระพุทธศาสนาด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา^{๒๘} ตีสรณคณูปสัมปทา^{๒๙} และญัตติจตุตถกัมมวาจา^{๓๐} อีกด้วย

๒) การตีความโดยพยัญชนะ หมายถึง การตีความโดยอาศัยการวิเคราะห์รากศัพท์ที่แสดงถึงความเป็นภิกษุโดยภาวะ ซึ่งพบคำแปลจากคัมภีร์ต่าง ๆ หลายประการ เช่น พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบทได้ให้ความหมายของภิกษุโดยภาวะไว้ว่า “โยธ ปุณฺณชฺฌกฺ ปาปญฺจ พาเหตุวา พฺรหฺมจฺริยวา. สงฺขาย โสเก จรติ ส เว “ภิกขุ”ติ วุจฺจติ. แปล: ในศาสนานี้ผู้ที่ลอยบุญและบาปได้แล้ว ประพฤติพรหมจรรย์ อยู่ในโลกด้วยปัญญาจึงจะชื่อว่า ภิกษุ” ^{๓๑} ดังนั้น ภิกษุตามความหมายเชิงวิเคราะห์นี้ก็คือ ผู้ละบุญและบาปประพฤติธรรมอันประเสริฐ ดำเนินชีวิตอยู่ในโลกด้วยปัญญา คัมภีร์ชั้นอรรถกถา เช่น สมันตปาสาทิกาก็ได้แสดงความหมายของพระภิกษุทั้งโดยความเป็นอยู่และสภาวะไว้หลายประการ เช่น ผู้นุ่งห่มผ้าที่ทำลายสีแล้ว (ภินนปฏฺธโรติ ภิกขุ) ^{๓๒} การตีความด้วยวิธีนี้ส่วนใหญ่จะปรากฏในคัมภีร์ประเภทสัททวิเสส เช่น

^{๒๖} วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๒/๑๒.

^{๒๗} พระพุทธโฆสจารย์, ธรรมปทภูมฺมชกฺกถา ปฐมโม ภาโค. พิมพ์ครั้งที่ 23. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๓) หน้า ๗๘-๗๙.

^{๒๘} วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๘/๑๖.

^{๒๙} วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๔/๒๙-๓๐.

^{๓๐} วิ.ม. (บาลี) ๔/๖๙/๗๑-๗๒.

^{๓๑} ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๖๗/๖๓.

^{๓๒} วินย.อ. (บาลี) ๑/๔๕/๒๕๓-๒๕๕.

คัมภีร์ปทฺฐปฐิทธิได้แสดงรูปวิเคราะหฺและความหมายของคำว่า “ภิกขุ” ไว้หลายประการ ได้แก่ ผู้มีการขอเป็นปกติ (ภิกขิตฺฐ สิลฺ ยสฺสาติ ภิกขุ), ผู้มีการขอเป็นธรรม (ภิกขณมฺโม อสฺสาติ ภิกขุ), ผู้มีการทำการขอด้วยดี (ภิกขเน สาธุการิตฺติ ภิกขุ), ผู้เห็นภัยในสงสาร (สํสาเร ภัยํ อิกฺขตฺติติ ภิกขุ)^{๓๓}

คัมภีร์ธาดุปฐิปปิกาก็ได้แสดงรูปวิเคราะหฺและความหมายของคำว่า “ภิกขุ” ตามรากศัพท์ (ธาดุ) ไว้ ๒ ความหมาย ได้แก่ ผู้ขอ (ภิกขตฺติติ ภิกขุ) และผู้ทำลายกิเลส (กิลเลเส ภินฺทตฺติติ ภิกขุ)^{๓๔}

คัมภีร์อภิธานวรรณนาได้แสดงรูปวิเคราะหฺและความหมายของภิกขุไว้หลายความหมาย ขอกล่าวเฉพาะความหมายที่แตกต่างจากหลักฐานข้างต้น ได้แก่ ผู้บริโภคมตรสคือพระนิพพาน (อมตรสํ ภกฺขติ ภุญฺชตฺติติ ภิกขุ), ผู้เข้าไปบิณฑบาต (ภิกขาจาริโย อชฺฌมฺปคโตติติ ภิกขุ), เป็นภิกษุโดยชื่อ (สามณฺญชยา ภิกขุ), เป็นภิกษุโดยการรับรองตน (ปฏฺฐินญชยา ภิกขุ), ผู้ได้รับเอทธิภิกขุ อุปสัมปทาจากพระผู้มีพระภาค (เอทธิภิกฺขุติติ ภิกขุ), ผู้อุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์ (ตฺถิสิ สรณคมเนหิ อุปสมฺปนฺโนติติ ภิกขุ), ผู้เจริญ (ภทฺโรติติ ภิกขุ), ผู้มีสาระ (สทฺโรติติ ภิกขุ), ผู้ยังต้องศึกษา (หมายถึงพระอริยบุคคล ๗ จำพวกข้างต้น) (เสโหติติ ภิกขุ), ผู้ไม่ต้องศึกษา (ผู้ที่บรรลุอรหัตตผลแล้ว) (อเสโหติติ ภิกขุ), ผู้อุปสมบทโดยสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาอันไม่กำเริบสมควรแก่ฐานะ (สมคเคน สงฺเขน ญชฺตติจตุตฺถเถน กมฺเมน อกฺุเปเน รุชฺชานารเหเน อุปสมฺปนฺโนติติ ภิกขุ)^{๓๕}

การตีความตามรูปวิเคราะหฺของคำว่า “ภิกขุ” ข้างต้นชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกับสถานะนักบวชของพระปัญจวัคคีย์ที่พระพุทธเจ้าใช้เรียกก่อนและขณะฟังธรรมจักรที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่น ๆ ด้วยคำว่า “ภิกขเว ภิกขุ” โดยเทียบเคียงกับความหมายของภิกษุที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่ว่า ผู้ละบุญบาป ผู้ประพฤติธรรมอันประเสริฐ ผู้ดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ด้วยปัญญา ตามข้อสรุป ๒ ประการ คือ (๑) ภาวะความเป็นภิกษุคือ ผู้เห็นภัยในสังสารวัฏ ผู้ทำลายกิเลส และผู้บรรลุนิพพาน (๒) การดำเนินชีวิตคือ ผู้ขอโดยปกติ ผู้ห่มผ้าที่ทำลายสีแล้ว ซึ่งสามารถตีความได้ว่า การที่พระพุทธเจ้าตรัสเรียกพระปัญจวัคคีย์ว่า “ภิกขุ” ทั้งก่อนและขณะฟังธรรมจักรนั้นเป็นการเรียกผู้ที่จะได้บวชในพระธรรมวินัยของพระองค์ เนื่องจากพระปัญจวัคคีย์เป็นพระกลุ่มแรกที่ขอบวชกับพระพุทธเจ้า เพราะหลังจากนั้นมาก็ไม่พบหลักฐานว่า พระองค์ทรงเรียกผู้ใดก่อนบวชว่า “ภิกขุ” เช่น พระยสะก็ทรงใช้คำเรียกชื่อ “ยสะ” แทน^{๓๖}

^{๓๓} พระราชปริยัติโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), ปทฺฐปฐิทธิ แปลโดยพยัญชนะ. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖) หน้า ๔๗๙.

^{๓๔} หลวงเทพดรานุศิษฐ์ (ทวี ธรรมธัช), ธาดุปฐิปปิก้า พจนานุกรม บาลี-ไทย แผนกธาดุ. พิมพ์ครั้งที่ ๕. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๒๘) หน้า ๒๖๘-๒๖๙.

^{๓๕} พระมหาสมปอง มุทิโต, ๒๕๖๑, หน้า ๕๑๒.

^{๓๖} วิ.ม. (บาลี) ๔/๒๖/๒๑.

หรือนักบวชประเภทอื่น เช่น ขวัญสามพี่น้องที่เป็นนักบวชประเภทฤๅษีก็ไม่ทรงเรียกว่า “ภิกษุ” ก่อนบวช การที่ผู้เขียนวินิจฉัยว่า พระปัญจวัคคีย์ยังไม่ได้บวชเพราะมีหลักฐานชี้ชัดว่า พระอัญญาโกณฑัญญะบรรลุนิพพานและขอบวชหลังฟังธรรมจักรในพระวินัยปิฎกมหาวรรค^{๓๗}

๑.๒.๔ คำที่เป็นไวพจน์ของภิกษุ คำว่า “ไวพจน์” หมายถึง คำที่มีรูปศัพท์ต่างกัน แต่มีสาระสำคัญเหมือนกัน ใช้แทนกันได้ คำว่า “ภิกษุ” มีคำที่เป็นไวพจน์หลายคำดังปรากฏในคัมภีร์อริยานุสัทปิฎก ปีกา คือ ยติ (ผู้พยายาม) สมโณ (สมณะหรือผู้สงบ) มุนิ (ผู้นิ่ง) ปพพชิต (บรรพชิต) อนาคาโร (ผู้ไม่ครองเรือน) ตปสสี (ผู้บำเพ็ญเพียรเพื่อทำลายกิเลส) ตโปธโน (ผู้มีการบำเพ็ญความเพียรเป็นทรัพย์)^{๓๘} คำเหล่านี้มีความหมายโดยภาวะเหมือนกันคำว่า “ภิกษุ” เพื่อให้ผู้อ่านเห็นความจริงในประเด็นนี้ขอให้ดูความหมายตามรูปวิเคราะห์ของคำที่เป็นไวพจน์ของภิกษุ ต่อไปนี้

สมโณ ผู้สงบ (เสมตติ สมโณ), ปพพชิต ผู้บวชแล้ว (ปพพชา สณชตา อสสาติ ปพพชิต), ผู้ไปสู่ความเป็นผู้ประเสริฐที่สุด (เสฏฐชุตต วชตติ ปพพชิต), ผู้ไม่ทำร้ายผู้อื่น (น ทิ ปพพชิต ปฐมาตี), ตโปธโน ผู้มีการบำเพ็ญเพียรเป็นทรัพย์ (ตโปกมม ธน อสสาติ ตโปธโน) นอกจากนี้คัมภีร์อริยานุสัทปิฎกยังได้กล่าวถึงศัพท์ที่มีความหมายว่า “ภิกษุ” ไว้อีก ๓ ศัพท์ คือ มุนิ ผู้สำรวจคำพูด (โมณมสสตติ มุนิ), ยติ ผู้สำรวจอินทรีย์แล้วแน่นอน (ยต อินทริยสโยโม นิจจเมตสมตติ ยติโน), วสี ผู้มีอำนาจ (วโส เอตสมตติ วสีโน)^{๓๙}

จากคำที่เป็นไวพจน์หรือคำที่สามารถนำมาใช้กล่าวแทนคำว่า “ภิกษุ” นั้นมีอยู่หลายคำ แต่ละคำก็ได้ขยายภาวะของความเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาในแง่มุมต่าง ๆ นอกจากนี้คำว่า “ภิกษุ” ยังจัดอยู่ในกลุ่มคำของนักบวชประเภทฤๅษีอีกด้วย ดังปรากฏในคัมภีร์อริยานุสัทปิฎกได้กล่าวไว้ว่า

“ตปสสี ภิกษุ สมโณ ปพพชิต ตโปธโน
วากยโม ตู มุนิ จ ตปโส ตู อีสริโต”^{๔๐}

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า คำว่า “ภิกษุ” มีความหมายที่สอดคล้องกับนักบวชประเภทดาบส (ตปส) และฤๅษี (อิสริ) เพื่อให้เห็นความสอดคล้องระหว่างคำว่า “ภิกษุ” กับคำทั้งสองนี้ขอให้ดูรูปวิเคราะห์และความหมายโดยสภาวะของคำว่า “ตปโส อีสริ” ที่เรียกว่า “ดาบส” เพราะบำเพ็ญตบะ (ตโปโยคา ตปโส) ที่เรียกว่า “ฤๅษี” เพราะแสวงหาคุณมีศีลเป็นต้น (ศีลาทิกุณเณ เอสติ คเวสตีติ อีสริ) หรือเพราะไปสู่ฝั่งแห่งปัญญาหรือฝั่งแห่งสงสาร (ญฺชาณสส ส

^{๓๗} วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๘/๑๖.

^{๓๘} หลวงเทพรัตนคุณิชฎ์ (ทวี ธรรมธัช), อ้างแล้ว. หน้า ๒๖๙.

^{๓๙} พระมหาสมปอง มุทิโต, ๒๕๖๑, หน้า. ๕๑๓-๕๑๔.

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑๒.

สารสส วา ปาริ คมนโต อิติ) เพราะไปสู่สุดติ (สุดติ อีสติ คจณตติ อิติ) หรือที่เรียกว่า “ภาชี” เพราะปรารณานิพพาน (สิวิ อิจณตติ อิติ)^{๔๑}

จากความหมายของดาบสและภาชีโดยสภาวะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ความหมายโดยสภาวะของนักบวชประเภทดาบสหรือภาชีมีความสอดคล้องกับความหมายโดยสภาวะของภิกษุ เช่น ผู้บำเพ็ญเพียรเพื่อทำลายกิเลส (ตบะ) ผู้แสวงหาคุณมีศีลเป็นต้น ผู้บรรลุถึงฝั่งแห่งปัญญาหรือสังสารวัฏ ผู้แสวงหานิพพาน ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การใช้คำว่า “ภิกขเว” หรือ “ภิกษุ” เรียกพระปัญจวัคคีย์ในพระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่น ๆ นั้นว่าเป็นพระดำรัสของพระพุทธเจ้าก็เป็นไปได้ที่พระองค์จะทรงเรียกพระปัญจวัคคีย์เช่นนั้นด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ

๑) คำว่า “ภิกษุ” โดยสภาวะมีความหมายเหมือนกับคำว่า “ดาบสี, อีส” เช่น ผู้แสวงหาคุณมีศีลเป็นต้นหรือผู้แสวงหานิพพาน เป็นต้น

๒) คำว่า “ภิกษุ” โดยสถานะนักบวชที่จัดอยู่ในกลุ่มดาบสหรือภาชีตามกลุ่มคำที่เป็นไวยากรณ์และคำใช้เรียกแทนภิกษุทั้งหมดที่สะท้อนให้เห็นความเป็นอยู่ของนักบวชประเภทภิกษุที่ยังชีพด้วยการบิณฑบาตหรือขออาหารจากประชาชนผู้มีจิตศรัทธา (ภิกษุ ผู้ขอโดยปกติ)

ข้อสรุปทั้งสองประการนั้นสอดคล้องกับงานเขียนของนักวิชาการต่างประเทศ เช่น Narada Mahathera ที่กล่าวถึงสถานะของพระปัญจวัคคีย์ตอนที่อาศัยอยู่ในป่าอิสิปตนกอน จะฟังธรรมจักรว่า นักพรตหรือภาชี (five energetic ascetics) แต่พอลำดับถึงบทสนทนา ระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระปัญจวัคคีย์กลับใช้คำว่า “ภิกษุ” (Bhikkhus) และหลังจากพระปัญจวัคคีย์ฟังพระธรรมจักรแล้วก็ใช้คำเรียกท่านเหล่านั้นว่า “พระภิกษุ” (monks) ในฐานะพระสาวกของพระพุทธเจ้ากลุ่มแรก (The First Five Disciples)^{๔๒}

แม้ว่าการตีความดังกล่าวมีความเป็นไปได้ แต่ก็เป็นเรื่องที่น่าแปลกเมื่อเทียบกับการที่พระพุทธเจ้าทรงเรียกบุคคลอื่น ๆ ที่มาทูลขอบรรพชา อุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระธรรมวินัยของพระองค์ เช่น ชฎิลสามพี่น้อง นักบวชประเภทภาชี โดยเรียกว่า “ชฎิล” ตามสถานะนักบวชกลุ่มนี้ แต่ไม่ทรงใช้คำว่า “ภิกขเว หรือ ภิกษุ” เรียก จนกระทั่งโปรดชฎิลสามพี่น้องและบริวารจนเกิดความเลื่อมใสแล้วขอบวชจึงทรงเรียกท่านเหล่านั้นว่า “ภิกษุ”^{๔๓}

๒. การตีความจากพุทธศิลป์ที่แสดงปฐมเทศนา

จากการศึกษาพุทธศิลป์ที่แสดงเหตุการณ์ตอนปฐมเทศนาทั้งประติมากรรมเล่าเรื่องและจิตรกรรมทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศพบว่ามี ๓ แบบ คือ แบบที่หนึ่งแสดงสถานะของพระปัญจวัคคีย์ยังไม่ได้บวชเป็นพระภิกษุ แบบที่สองแสดงสถานะของพระปัญจวัคคีย์บวชเป็น

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑๓-๕๑๔.

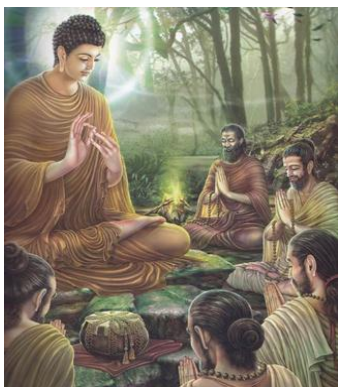
^{๔๒} Narada Mahathera, *The Buddha and His Teachings*. (Taiwan: Buddha Educational Foundation Taipei, ๑๙๙๘, page ๔๘-๕๑). Retrieved from http://www.buddhanet.net/ebooks_s.htm.

^{๔๓} วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๗-๕๓/๓๒-๔๔.

พระภิกษุแล้ว และแบบที่สามแสดงสถานะนักบวชของพระปัญจวัคคีย์ไว้ทั้งสองแบบทั้งที่เป็นฤาษีและพระภิกษุ แต่พุทธศิลป์ที่แสดงปฐมเทศนาที่พบในประเทศไทยส่วนใหญ่จะเป็นแบบที่หนึ่ง ซึ่งสามารถตีความตามนัยพุทธศิลป์ทั้ง ๓ แบบได้ดังต่อไปนี้

๒.๑ พุทธศิลป์ที่แสดงสถานะพระปัญจวัคคีย์เป็นนักบวชนอกศาสนา

พุทธศิลป์ที่แสดงเหตุการณ์ครั้งพระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนาที่พบส่วนใหญ่ในประเทศไทยจะแสดงสถานะของพระปัญจวัคคีย์เป็นฤาษี ดังภาพที่ ๑^{๔๔}

ภาพที่ ๑ พระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนา

จากภาพนี้แสดงให้เห็นสถานภาพของพระปัญจวัคคีย์ขณะที่ฟังธรรมว่าเป็นฤาษี ไม่ใช่ภิกษุ แต่มีลักษณะของการห่มจีวรคล้ายกับพระพุทธเจ้าและพระภิกษุ เรื่องนี้ตีความได้ว่า พุทธศิลป์มุ่งแสดงถึงสถานะเดิมของพระปัญจวัคคีย์ในขณะนั้นว่ายังเป็นฤาษี ไม่ใช่พระภิกษุ แต่การที่คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาทั้งพระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่น ๆ เรียกพระปัญจวัคคีย์ทั้งก่อนและขณะฟังธรรมจักรด้วยคำว่า “ภิกขเว” หรือ “ภิกขุ” นั้นเนื่องจากคำดังกล่าวเป็นคำที่พระอานนท์ที่ทรงจำจากพระพุทธเจ้ามาเล่าถึงให้พระอรหันต์ที่เข้าร่วมสังคายนาครั้งที่หนึ่งฟัง ซึ่งพระอรชรกถาจารย์และอาจารย์รุ่นต่อ ๆ มา

ก็ยึดคำของพระธัมมสังคหาจารย์ในการถ่ายทอดและนิพนธ์เรื่องราวที่เกี่ยวกับปฐมเทศนาสืบต่อมา และอีกนัยหนึ่งการเรียกพระปัญจวัคคีย์ว่า “ภิกขุ” นั้นเป็นการเรียกโดยชื่อที่ได้ตามพระธรรมวินัยหลังจากการบวชด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทาแล้วและโดยสภาวะของความเป็นภิกษุ เช่น การทำลายกิเลส ซึ่งเป็นการยืนยันว่า พระปัญจวัคคีย์ในขณะนั้นยังไม่ได้บวชเป็นพระภิกษุตามหลักฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่น ๆ ที่จะกล่าวในหัวข้อต่อไป

^{๔๔} หน่อแก้วพระพุทธรศาสนา, วันอาสาฬหบูชา. (๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๐) ค้นคืนจาก

<https://www.norkaew.net/%E0%B2.html>

๒.๒ พุทธศิลป์ที่แสดงสถานะพระปัญจวัคคีย์เป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

ภาพที่ ๒ พระพุทธชินราช วโรวาทธรรมจักร
อัครปฐมเทศนา นราศภพิตร

อัญเชิญมาจากสุโขทัย ต่อมารัชกาลที่ ๔ ได้ถวายพระนามว่า พระพุทธชินราช วโรวาทธรรมจักร อัครปฐมเทศนา นราศภพิตร (ภาพที่ ๒)^{๔๕} จากภาพแสดงถึงสถานะของพระปัญจวัคคีย์ว่าเป็นพระภิกษุ ผู้เขียนตีความว่าเป็นการแสดงสถานะของพระปัญจวัคคีย์ในปัจจุบัน เหมือนเรื่องเล่าทั่วไปที่กล่าวถึงบุคคลต้นเรื่องก็มักจะกล่าวถึงสถานภาพในปัจจุบันของคนที่กำลังได้เห็นได้จากงานเขียนของนักวิชาการต่างประเทศ เช่น U Ko Lay ที่ใช้คำเรียกพระปัญจวัคคีย์ขณะฟังธรรมจักรว่า “ภิกษุ” (Five Bhikkhus) เช่นกัน^{๔๖} ซึ่งพุทธศิลป์ดังกล่าวสนับสนุนนิชฐานว่า

ภาพที่ ๓
ภาพสลัก “วันอาสาฬหบูชา-อาสาฬหปุณณมีบูชา”

พุทธศิลป์ที่ประติมากรรมและจิตรกรรมที่แสดงเหตุการณ์ปฐมเทศนาที่พบในประเทศอินเดียส่วนใหญ่จะแสดงสถานะของพระปัญจวัคคีย์เป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา แม้ในประเทศไทยก็พบพุทธศิลป์ที่แสดงแบบเดียวกันนี้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น ประติมากรรมในพระวิหารทิศใต้ของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลา

รามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์) กรุงเทพมหานคร มีพระพุทธรูปปางโปรดปัญจวัคคีย์ ปางมารวิชัย สมัยสุโขทัยที่ รัชกาลที่ ๑ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้

ธรรมจักรว่า “ภิกษุ” (Five Bhikkhus) เช่นกัน^{๔๖} ซึ่งพุทธศิลป์ดังกล่าวสนับสนุนนิชฐานว่า คงได้รับคติการสร้างพุทธศิลป์ที่แสดงปฐมเทศนาจากอินเดีย

๒.๓ พุทธศิลป์ที่แสดงสถานะพระปัญจวัคคีย์เป็นฤาษีและภิกษุ

อีกมิติหนึ่งของพุทธศิลป์ที่แสดงเหตุการณ์ในปฐมเทศนาจะแสดงภาพออกมาให้

^{๔๕} Art of Redism, พระพุทธปฏิมาสยาม ๐๐๖: พระพุทธชินราช วโรวาทธรรมจักร อัครปฐมเทศนานราศภพิตร. (ม.ป.ป.) ค้นคืนจาก http://artredism.blogspot.com/2011/04/blog-post_5081.html.

^{๔๖} U Ko Lay, Guide to Tipitaka. BUDDHANET'S Ebook LIBRARY: Buddrama Education Association Ing, ม.ป.ป. หน้า ๓๑) Retrieved from http://www.buddhanet.net/ebooks_s.htm.

เห็นสถานะของพระปัญจวัคคีย์ใน ๒ สถานะ (ภาพที่ ๓)^{๔๗} คือ สถานะก่อนฟังพระธรรมจักรว่าเป็นฤาษี สังเกตจากภาพซ้ายมือจะเห็นฤาษีอยู่ ๕ คน และสถานะหลังจากที่ฟังธรรมจักรและขอบขแล้วว่าเป็นพระภิกษุ สังเกตได้จากภาพขวามือจะมีภิกษุ ๕ รูป รูปหน้าสุดคือ พระอัญญาโกณฑัญญะผู้ที่ได้บรรลุนิพพานก่อนท่านอื่นแล้วทูลขอบรรพชาอุปสมบท ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงประทานการบวชให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุ อุปสัมปทา เป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา หลังจากนั้นพระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงธรรมอื่น ๆ จนพระวัปปะและภัททิยะได้บรรลุนิพพานแล้วขอบวช และต่อมาก็ทรงส่งสอนพระปัญจวัคคีย์ที่เหลืออีก ๒ ท่าน คือ พระมหานามะกับอัสสชิจนได้บรรลุนิพพานแล้วขอบวช ซึ่งพระองค์ก็ทรงประทานการบวชให้แก่ท่านทั้งสองด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทานเหมือนกับพระอัญญาโกณฑัญญะ พระวัปปะ และพระภัททิยะ

พุทธศิลป์แบบที่สามนี้เป็นหลักฐานยืนยันสถานะของพระปัญจวัคคีย์ทั้งก่อนและหลังฟังธรรมพระธรรมจักรได้ดีว่า ก่อนที่จะฟังและขณะที่ฟังธรรมจักร พระปัญจวัคคีย์ยังมีสถานะเป็นฤาษี นักบวชนอกพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของนักวิชาการต่างประเทศ เช่น Venerable Dr. W. Rahula ที่ได้กล่าวถึงสถานะของพระปัญจวัคคีย์ก่อนและขณะฟังธรรมว่าเป็นนักบวชประเภทฤาษีที่บำเพ็ญตบะ (the five ascetics)^{๔๘} แต่หลังจากฟังธรรมจักรแล้วพระปัญจวัคคีย์จึงมีสถานะเป็นพระภิกษุในพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า เริ่มจากพระอัญญาโกณฑัญญะที่เป็นพระภิกษุรูปแรก ต่อมาก็เป็นพระวัปปะและพระภัททิยะ หลังจากนั้นจึงเป็นพระมหานามะกับพระอัสสชิตามหลักฐานที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก^{๔๙}

๓. การตีความจากที่มาของธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า ธัมมจักกัปปวัตตนสูตรหรือปฐมเทศนาเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวันในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ต่อมาชาวพุทธได้เรียกเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์ในวันนั้นว่า “อาสาฬหบูชา” ดังนั้น การตีความในหัวข้อนี้จึงเป็นการขยายความเพิ่มเติมจากข้อที่ผ่านมา เพื่อให้ได้คำตอบว่า พระปัญจวัคคีย์บวชแล้วหรือยังในขณะที่ฟังธรรมจักร โดยมีประเด็นของการตีความดังต่อไปนี้

๓.๑ การตีความจากผู้เล่าเรื่อง

ปราชญ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทต่างกล่าวตรงกันว่า ธัมมจักกัปปวัตตนสูตรและพระสูตรส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่พระอานนท์ทรงจำมาจากพระพุทธเจ้าและนำมาเล่าให้พระมหากัสสปะ พระอุบาลี และพระสงฆ์ ๕๐๐ รูปฟังในปฐมสังคายนาโดยมีหลักฐานยืนยันในพระวินัยปิฎก คำที่นำมาตีความตามประเด็นดังกล่าว คือคำขึ้นต้นของพระสูตรที่ว่า “เอว เม สุต

^{๔๗} วรณัย พงศาหลากร, ภาพสลัก “อาสาฬหปุณณมียบูชา” ที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย. (๒๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑) ค้นคืนจาก <http://oknation.nationtv.tv/blog/voranai/๒๐๑๘/๐๗/๒๙/entry-๑/comment>.

^{๔๘} Venerable Dr. W. Rahula, *What the Buddha Taught*. ๒๕๓๓, page ๑๖.

^{๔๙} วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๘-๑๙/๑๖-๑๗.

....”^{๕๐} ซึ่งคัมภีร์ชั้นนอร์รณกาล่ารูปศัพท์ต่างกันนิดหน่อยเป็น “เอวมเม สุต...” แต่ความหมายยังเหมือนเดิม แปลว่า “ข้าพเจ้าฟังมาแล้วอย่างนี้” เป็นเรื่องเล่า (นิทาน) ที่พระอานนท์นำมาถ่ายทอดให้พระอรหันต์ที่เข้าร่วมปฐมสังคายนาฟังโดยมีพระมหากัสสปเถระเป็นประธานสงฆ์^{๕๑} เนื่องจากท่านเป็นผู้รับใช้ใกล้ชิดพระพุทธเจ้าและได้รับพรจากพระพุทธเจ้าว่า ถ้าหากเกิดข้อสงสัยให้ทูลถามได้ตลอดเวลาและถ้าไม่มีโอกาสไปฟังธรรมที่ทรงแสดง ขอให้พระองค์ทรงแสดงซ้ำให้ท่านฟังด้วย^{๕๒} ส่งผลท่านได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นพหูสูตรทรงจำพุทธพจน์ได้มากกว่าภิกษุรูปอื่น ๆ เพราะได้เรียนรู้และฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าโดยตรง ประกอบกับท่านเป็นผู้มีสติสามารถทรงจำได้เป็นเลิศ เป็นผู้มีความจำที่มาจากพุทธพจน์ได้ทุกบท เป็นผู้มีอิทธิ ความเพียรพยายามในการศึกษา สร่าย (ท่อง) และทรงจำพระพุทธพจน์^{๕๓} ดังนั้นคำที่กล่าวถึงพระปัญญาวัคคีย์ในปฐมเทศนาในพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และคัมภีร์อื่น ๆ ว่า “ภิกขเว” “ภิกขุ” และ “ปพฺพชิตน” จึงเป็นคำที่พระอานนท์อานนท์ทรงจำมาแล้วครั้งปฐมสังคายนา เหมือนกับการเล่าเรื่องในอดีตทั่วไปที่ส่วนใหญ่จะกล่าวถึงบุคคลในเรื่องโดยใช้ชื่อที่บ่งถึงสถานะปัจจุบันเรียกบุคคลเหล่านั้น เห็นได้จากชาวพุทธทั่วไปที่เรียกสถานะปัจจุบันของพระอัครสาวกว่า พระโมคคัลลานะ พระสารีบุตร ไม่นิยมเรียกชื่อเดิมก่อนบวชว่า โกลิตะ อุติสสะ และเรียกพระปัญญาวัคคีย์ตอนออกบวชติดตามพระพุทธเจ้าว่า พระปัญญาวัคคีย์เช่นกัน หลักฐานที่ยืนยันเรื่องนี้ศึกษาได้จากข้อความในปัญญาวัคคียกถาที่ว่า “*อห โข ภควา ตทวเสเส ภิกขุ ธมฺมียา กถาย โฉวติ อนุสาสิ. แปล: ต่อมา พระผู้มีพระภาคทรงโอวาท สั่งสอนภิกษุทั้งหลายที่เหลือด้วยธรรมีกถา*”^{๕๔} ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงคำว่า “ภิกขุ” ในข้อความข้างต้นนั้นเป็นคำพูดของพระอานนท์ที่เล่าว่าพระพุทธเจ้าทรงโอวาท สั่งสอนภิกษุที่เหลือ คือ พระวัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และพระอัสสชิที่ยังไม่ได้บรรลุธรรมและยังไม่ได้บวชจนกระทั่งพระวัปปะและภัททิยะบรรลุธรรมแล้วขอบวช หลังจากนั้นพระมหานามะและพระอัสสชิก็ได้ดวงตาเห็นธรรมและขอบวชกับพระพุทธเจ้า^{๕๕} หรือข้อความว่า “*สาว ตสส อายสมโต อุปสมบทา อโหสิ. แปล: พระวาจาฉันนั้น ได้เป็นการอุปสมบทของท่านอัญญาโกณฑัญญะนั้น*”^{๕๖} จากข้อความนี้จะเห็นว่า พระอานนท์กล่าวถึงพระอัญญาโกณฑัญญะด้วยคำว่า “อายสมโต” แปลว่า ท่านผู้มีอายุ เป็นคำเฉพาะที่ใช้กันในหมู่พระภิกษุในพระพุทธศาสนา แสดงถึงคำกล่าวดังกล่าวเป็นการเรียกสถานะของพระปัญญาวัคคีย์ว่าเป็น

^{๕๐} วิ.จ. (บาลี) ๗/๔๓๗-๔๔๕/๒๗๔-๒๘๑.

^{๕๑} ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑/๓.

^{๕๒} อง.อ. (ไทย) ๑/๒๑๙-๒๒๓/๓๐๙-๓๑๐.

^{๕๓} อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๒๓/๒๙.

^{๕๔} วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๙/๑๖.

^{๕๕} วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๙/๑๖-๑๗.

^{๕๖} วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๘/๑๖.

พระภิกษุหลังจากการฟังธรรมจนได้บรรลุธรรมแล้วจึงขอบวช ไม่ใช่เป็นพระภิกษุก่อนหน้านั้น เพื่อให้ผู้อ่านเห็นความจริงเรื่องนี้มากขึ้นขอให้พิจารณาเหตุผลที่ได้จากการตีความในข้อต่อไป

๓.๒ การตีความจากช่วงเวลาที่กำลังอัมมจักกัปปวัตตนสูตร

การตีความในข้อนี้เป็นการตีความ ณ เวลาที่พระอานนท์เล่าเรื่องนี้หรือขณะที่อาจารย์รุ่นต่าง ๆ นิพนธ์ผลงานวิชาการทางพระพุทธศาสนา ดังได้กล่าวแล้วว่า ปฐมเทศนาหรืออัมมจักกัปปวัตตนสูตรเป็นเรื่องในอดีตที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี ในวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ และพระอานนท์ได้ทรงจำมาจากพระพุทธเจ้าแล้วนำมาเล่าให้พระมหากัสสปะ พระอุบาลี และพระสงฆ์ที่เข้าร่วมปฐมสังคายนา ครั้งที่ ๑ จำนวน ๕๐๐ รูปฟัง และหลังจากนั้นพระสงฆ์ก็ทรงจำกันต่อ ๆ มาจนกระทั่งมีการจารึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษรในสังคายนาครั้งที่ ๔ เป็นต้นมา ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การใช้คำว่า “ภิกขเว” หรือ “ภิกขุ” เป็นคำที่อานนท์ใช้เรียก พระปัญจวัคคีย์ขณะที่เล่าถึงเหตุการณ์ตอนปฐมเทศนา ซึ่งเป็นการมองสถานะภาพของพระปัญจวัคคีย์ในปัจจุบันที่เป็นพระภิกษุที่เป็นพุทธสาวก ไม่ได้มองจากสถานะภาพก่อนหรือขณะที่ฟังพระธรรมจักร เหมือนกับงานเขียนของนักวิชาการต่างประเทศ เช่น Tenzin Tharpa ก็กล่าวถึงสถานะของพระปัญจวัคคีย์ก่อนฟังธรรมว่าเป็นนักพรตหรือฤาษี (five ascetics) และกล่าวถึงปัญจวัคคีย์ในขณะที่ฟังพระธรรมจักรว่าเป็นพุทธสาวก (five disciples)^{๕๗} ซึ่งสอดคล้องกับฐานในพระวินัยปิฎกที่กล่าวไว้ชัดเจนว่า พระปัญจวัคคีย์ยังไม่ได้บวชเป็นภิกษุก่อนที่พระพุทธเจ้าจัดแสดงธรรมจักรดังข้อความว่า “อสกุโข ภควา ปญจวคคิเย ภิกขุ สญญาเปตฺว. อสกุโข ปญจวคคิยา ภิกขุ ภควนฺตํ สุตฺตสฺส สโต โอทหิสุ อญญา จิตฺตํ อุปฏฺฐาเปตฺว. แปล: พระผู้มีพระภาคทรงสามารถให้ภิกษุปัญจวัคคีย์ยินยอมได้แล้วลำดับนั้น ภิกษุปัญจวัคคีย์ได้ยอมเชื่อฟังพระผู้มีพระภาค เจียโสตสฺสํ ตั้งจิตเพื่อรู้อย่าง”^{๕๘}

ในปัญจวัคคีย์เถา พระอานนท์เรียกพระปัญจวัคคีย์ตลอดทั้งวรรคนี้ว่า “ภิกขุ” ในขณะที่เล่าเรื่องปฐมเทศนาดังข้อความว่า “อถ โข ภควโต เอตทโหสิ **“พหุการา โข เม ปญจวคคิยา ภิกขุ** เย มํ ปธานบิหิตตํ อุปฏฺฐาหิสุ ยนฺนาหํ ปญจวคคิยานํ ภิกขุณํ ปฐมํ ธมฺมํ เทเสยยนติ. แปล: ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ทรงดำริดังนี้ว่า “ภิกษุปัญจวัคคีย์ มีอุปการะแก่เรา มาก ที่ได้เฝ้าปรนนิบัติเราผู้มุ่งหน้าบำเพ็ญเพียรมา ถ้ากระไร เราจะพึงแสดงธรรมแก่ภิกษุปัญจวัคคีย์ก่อน”^{๕๙} ข้อความดังกล่าวก็ชี้ชัดว่า พระพุทธเจ้าเรียกพระปัญจวัคคีย์ก่อนบวชตามที่พระอานนท์ทรงจำมา นอกจากนี้อัมมกัปปวัตตนสูตรในพระสูตรตันตปิฎกก็ใช้ศัพท์เรียกพระปัญจวัคคีย์ทั้งก่อนและหลังฟังธรรมว่า “ภิกขุ” เช่นกัน^{๖๐} แม้คัมภีร์อรรถกถาพระวินัย มหาวรรค^{๖๑} และ

^{๕๗} Tenzin Tharpa, *Tibetan Buddhist Essentials: Volume Two*. (India: Monastic University, ๒๐๑๘) page ๑๕.

^{๕๘} วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๒/๑๒.

^{๕๙} วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๐/๑๐.

^{๖๐} ส.ส. (บาลี) ๑๙/๑๐๘๑/๓๖๗-๓๗๐.

อรรถกถาสังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค^{๖๑} ก็กล่าวในทำนองเดียวกัน อีกทั้งคัมภีร์ฎีกาที่กล่าวถึง ปฐมเทศนาที่ใช้คำศัพท์เหมือนกัน^{๖๒} แม้แต่คัมภีร์รุ่นหลัง เช่น หนังสือปฐมสมโพธิกถาก็ก้าวถึง พระปัญจวัคคีย์ที่ติดตามรับใช้พระโพธิสัตว์ขณะบำเพ็ญทุกกรกิริยาว่าเป็นพระภิกษุ ดังหลักฐานที่ว่า “อถสฺส ปจฺจวคฺคิยา ภิกฺขุ ‘อโย ฉวสฺสานิ ทุกกรการิกํ กโรโตปิ สพฺพญนฺตํ ปฏิพฺพชฺฌิตํ นาสกฺขิ อิทานิ คามานิมาทิสฺส ปณฺทาย จริตฺวา โอฟาริกาหารํ อาหฺรยมาโน ก็ สกฺขิสฺสติ ลุทฺธํ พาทุลฺลิกํ เอส ปธานํ วิหฺนฺโต ก็ โน อิมินาติ มหาปุริสํ ปหาย อตฺตโน ปตฺตจิวฺรํ คเหตฺวา อฏฺฐชารส โยชนมคฺคํ คนฺตฺวา พาราณสียํ อสิปตฺนํ อคมฺสฺ. แพล: ครั้นนั้น ภิกษุปัญจวัคคีย์พากันคิดว่า มหาบุรุษนี้ แม้บำเพ็ญทุกกรกิริยาถึงหกปีก็ยังไม่สามารถตรัสรู้สัพพัญญุตญาณได้ บัดนี้เที่ยวไปขออาหารในบ้านและนิคมเป็นต้นนำอาหารอันประณีตมาบริโภคนจกได้สัพพัญญุตญาณอย่างไร ท่านมาละความเพียรกลายเป็นคนมักมาก คงไม่มีประโยชน์อะไรที่พวกเราจะอยู่รับใช้ท่านอีกต่อไป จึงพากันทิ้งพระมหาสัตว์ถือเอาบาตรและจีวรเดินทางไปไกล ๑๘ โยชน์ถึงป่าอสิปตนะในเมืองพาราณสี”^{๖๔}

จากข้อความดังกล่าวมีคำศัพท์ที่นำมาเทียบเคียงได้กับคำเรียกพระปัญจวัคคีย์ว่า “ภิกษุ ของพระอานนที่ได้อีก ๒ คำ คือ คำว่า “ปจฺจวคฺคิยา ภิกฺขุ” กับคำว่า “ปตฺตจิวฺรํ” ที่ผู้นิพนธ์ปฐมสมโพธิกถา คือ พระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสท่านเรียกพระปัญจวัคคีย์ในขณะที่ยกอบขตามพระโพธิสัตว์ว่า “ภิกษุ” ก็เป็นการเรียกสถานภาพของพระปัญจวัคคีย์ในปัจจุบันที่เป็นพระภิกษุแล้ว ณ ขณะที่ท่านนิพนธ์หนังสือเล่มนี้ ไม่ได้เรียกสถานะเดิมขณะที่บวชเฝ้าติดตามพระโพธิสัตว์ สิ่งที่ยืนยันได้ชัดเจนก็คือ คำว่า “ปตฺตจิวฺรํ” เพราะบาตรและจีวรเป็นบริวารของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเท่านั้น

๔. การตีความจากหลักฐานในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

คัมภีร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทและเอกสารวิชาการทั่วไปที่กล่าวถึงเรื่องนี้ในสังคมไทย จะกล่าวตรงกันว่า พระปัญจวัคคีย์ในขณะที่ยกอบขากับปวัตตนสูตรยังไม่ได้บวชเป็นพระภิกษุ แม้จะมีคำเรียกพระปัญจวัคคีย์ว่า “ภิกษุ” ทั้งในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์อื่น ๆ ก็ตาม เห็นได้จากข้อความในถัมมจักกัปปวัตตนสูตรที่ว่า “อถ โข อายสฺมา อณฺเวยชาลี โกลนฺทญฺเอยช ภิฏฺฐชฌมโม ปตฺตชฌมโม วิทิตชฌมโม ปริโยคาพฺพชฌมโม ตินฺณณฺวิจิจฺจโณ วิคตกถฺกโณ เวสสารชฺชบฺปตฺโต อปรปฺปจฺจโย สตฺถุสสาเสเน ภควนฺตํ เอตทโวจ “ลเภยฺยาหํ ภนฺเต ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺฌิ ลเภยฺยํ อฺปสมฺปนฺนติ. “เอหิ ภิกฺขุ”ติ ภควา อโวจ “สุวากฺขาโต ธมฺโม จร พฺรหมจฺริยํ สมมา ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยาชาติ. สวาทสฺส อายสฺมาโต อฺปสมฺปทา อโหสิ. แพล: ครั้นนั้น ท่านพระอัญญาโกณฑัญญะได้เห็นธรรมแล้ว บรรลุธรรมแล้ว รู้แจ้งธรรมแล้ว หยั่งลงสู่ธรรมแล้ว ข้ามความสงสัยแล้ว ปราศจาก

^{๖๑} วินย.อ. (บาลี) ๓/๑๐-๒๔/๑๖-๑๘.

^{๖๒} ส.ส.อ. (บาลี) ๓/๑๐๘๑/๓๗๘-๓๗๙.

^{๖๓} ส.ส.ฎ. (บาลี) ๓/๑๐๘๑/๖๓๘.

^{๖๔} พระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ๒๕๓๗, หน้า ๘๑.

ความแคลงใจ ถึงความเป็นผู้แก่แล้วกล้า ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์พึงได้การบรรพชา อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า “เธอจงมาเป็นภิกษุเถิดแล้วตรัสต่อไปว่า “ธรรม อันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด พระวาจาฉันนั้นได้เป็นการอุปสมบทของท่านอัญญาโกณฑัญญะนั้น”^{๖๕} จากหลักฐานข้างต้นนี้เองที่ทำให้พระเถระและนักปราชญ์ฝ่ายไทยสรุปว่า พระปัญจวัคคีย์ยังไม่ได้บวชเป็นพระภิกษุในขณะที่ฟังพระธรรมจักร หลังจากนั้นก็มีข้อความที่กล่าวถึงท่านวัปปะและภททียะได้บรรลุนิพพานแล้วทูลขอบวช และต่อมาท่านมหานามะกับท่านอัสสชิก็ได้บรรลุนิพพานแล้วก็ทูลขอบวชกับพระพุทธเจ้า ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ทรงประทานการบวชให้ท่านเหล่านั้นด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทาเหมือนกับพระอัญญาโกณฑัญญะที่ได้บวชไปก่อนหน้านี้แล้ว^{๖๖}

ประเด็นสงสัยก็คือพระไตรปิฎกได้ระบุถึงคำที่ใช้เรียกปัญจวัคคีย์ทั้งก่อนและในขณะที่ฟังธรรมจักรว่า ภิกษุ (ภิกขเว, ภิกขุ) ดังปรากฏในพระวินัยปิฎก มหาวรรค และสังยุตตนิกาย สฬายตนวรรคว่า “อถ (ตตฺร) โข ภควา ปญจวคฺคิเย ภิกขุ อามนฺเตสิ “เทวเม ภิกขเว อนฺตา ปพฺพชิเตน น เสวตพฺพา. แปล : ครั้นนั้นแล ได้รับสั่งกับภิกษุปัญจวัคคีย์ว่า ภิกษุทั้งหลาย ที่สุดสองอย่างนี้บรรพชิตไม่ควรเสพ”^{๖๗} และในคัมภีร์ชั้นอรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์อื่น ๆ เช่น ปฐมสมโพธิกถาก็ได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่า “เอวํ สุขํ นิสินฺเน ภควติ อถ เต ปญจวคฺคิยา ภิกขุ ภควนฺตํ เอตทวโจจฺห....แปล: เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่งตามสบายอย่างนี้แล้ว ต่อจากนั้นพระภิกษุปัญจวัคคีย์เหล่านั้นได้กล่าวคำนี้กะพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า...”^{๖๘}

จะเห็นว่า คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทฝ่ายไทยใช้คำเรียกปัญจวัคคีย์ทั้งก่อนและขณะฟังธรรมจักรว่า “ภิกษุ” ข้อสรุปของเรื่องนี้ก็คือ คำเหล่านั้นเป็นคำที่พระอานนท์ทรงจำมาจากพระพุทธเจ้าและนำมาเล่าให้พระอรหันต์ที่เข้าร่วมประชุมสังคายนาครั้งที่หนึ่งโดยมีพระมหากัสสปเถระเป็นประธานสงฆ์ และพระอรหันต์เหล่านั้นก็ทรงจำกันต่อมาจนกระทั่งมีการจารึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษรสืบต่อมาจนถึงยุคพระอรรถกถาจารย์ ฎีกาจารย์ และอาจารย์รุ่นต่อ ๆ ที่รจนาคัมภีร์ก็ยังคงยึดสำนวนการเล่าเรื่องตามแนวทางของพระอานนท์ผู้เป็นพหูสูตรทางพระพุทธศาสนาตามหลักฐานที่กล่าวไว้แล้วในตอนที่กำลังกล่าวมา แม้งานเขียนของนักวิชาการต่างประเทศ เช่น Pategama Gnanarama ก็ใช้คำเรียกพระปัญจวัคคีย์ในขณะที่ฟังธรรมจักรว่า “ภิกษุ” (five monks)^{๖๙} เหมือนกัน อีกนัยหนึ่งคำว่า “ภิกขเว” ที่ชวนให้สงสัยว่าน่าจะเป็นพระ

^{๖๕} วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๘/๑๖.

^{๖๖} วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๘/๑๖.

^{๖๗} วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๓/๑๓, ส.ส. (บาลี) ๑๙/๑๐๘๑/๓๖๗.

^{๖๘} พระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ๒๕๓๗, หน้า ๑๒๒.

^{๖๙} Pategama Gnanarama. *Essentials of Buddhism*. (Singapore: Buddhist and

คำรัสของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่คำพูดของพระอานนท์เป็นการตรัสเรียกพระปัญจวัคคีย์โดยตามสถานะความเป็นอยู่ที่ต้องยังชีพด้วยการเที่ยวขออาหารจากชาวบ้านยังชีพ (ภิกษุ ผู้ขอ) และโดยสถานะความเป็นภิกษุ เช่น ผู้เห็นภัยในสงสาร ผู้ทำลายกิเลส ผู้แสวงหาพระนิพพานตามนัยที่ได้วิเคราะห์แล้วในหัวข้อที่ผ่านมา แต่การที่พระอานนท์เรียกพระปัญจวัคคีย์ว่า ภิกษุ เป็นการกล่าวถึงท่านเหล่านั้นในขณะปัจจุบันที่เล่าเรื่อง

บทสรุป

จากหลักฐานการค้นคว้าและการวิเคราะห์ข้อมูลที่กล่าวมาทั้งหมดสามารถตอบข้อสงสัยที่ว่าพระปัญจวัคคีย์บวชแล้วหรือยังในตอนที่ฟังพระธรรมจักรได้ว่า พระปัญจวัคคีย์ยังไม่ได้บวชเป็นพระภิกษุ ยังมีสถานะเป็นนักรบชนนอกพระพุทธศาสนาประเภทฤาษี ผู้บำเพ็ญตบะโดยมีหลักฐานในพระวินัยปิฎกยืนยันชัดเจน แต่ในส่วนของพระสูตรต้นตอปิฎกไม่ได้กล่าวไว้ กล่าวเพียงแต่เนื้อหาของธัมมจักกัปปวัตตนสูตรเท่านั้น การที่คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาใช้คำเรียกพระปัญจวัคคีย์ว่า “ภิกขเว” หรือ “ภิกขุ” ทั้งก่อนและขณะที่ฟังพระธรรมจักรนั้น เพราะเนื้อหาในพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตรและเรื่องที่เกี่ยวข้องเป็นคำบอกเล่าของพระอานนท์ที่ท่านทรงจำมาจากพระพุทธเจ้า ตั้งแต่ครั้งการทำปฐมสังคายนาโดยมีหลักฐานยืนยันจากคำพูดของพระอานนท์ที่ว่า “เอว เม สุต” และพระอรหันตสาวกก็ได้ทรงจำกันต่อมาจนกระทั่งถึงการทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่สี่จึงได้มีการจารึกพระไตรปิฎกเป็นรายลักษณ์อักษร และเมื่อถึงยุคพระอรหันตสาวก พระภิกษุอาจารย์ และอาจารย์ผู้รจนาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาก็ยังคงใช้สำนวน ไวยากรณ์ทางภาษาบาลีตามต้นแบบที่พระอานนท์ได้กล่าวไว้ ที่สำคัญก็คือ ทั้งพระวินัยปิฎก พระสูตรต้นตอปิฎก คัมภีร์ชั้นอรหันตสาวก ภิกขา และคัมภีร์อื่น ๆ ได้กล่าวไว้เป็นแนวทางเดียวกันว่า พระปัญจวัคคีย์บวชหลังจากฟังพระธรรมจักร และการบวชของพระปัญจวัคคีย์ก็ไม่พร้อมกัน เนื่องจากทั้ง ๕ ท่าน บรรลุธรรมในเวลาต่างกัน ดังนั้น การใช้คำว่า “ภิกขเว” หรือ “ภิกขุ” เรียกพระปัญจวัคคีย์นั้น เป็นการเรียกตามสถานะปัจจุบัน ณ ขณะที่ผู้เล่าเรื่องคือพระอานนท์หรืออาจารย์ผู้รจนาคัมภีร์ชั้นต่าง ๆ กล่าวถึง อีกนัยหนึ่งคำว่า “ภิกขเว” ที่เป็นพระคำรัสเรียกพระปัญจวัคคีย์นั้นเป็นการเรียกภิกษุโดยภาวะ เช่น การเห็นภัยในสังสารวัฏ และการดำรงชีพที่ต้องขออาหารจากประชาชนที่มีจิตศรัทธายังชีพและทรงใช้เรียกเฉพาะพระปัญจวัคคีย์เท่านั้น เพราะท่านเหล่านั้นเป็นพุทธสาวกกลุ่มแรก ผู้ที่ขอบวชต่อ ๆ มา เช่น พระยสะ ก็ไม่ทรงเรียกว่า ภิกษุ แต่ใช้เรียกชื่อจริงแทนข้อสรุปของเรื่องนี้ที่ชัดเจนที่สุดก็คือ พุทธศิลป์ที่แสดงเหตุการณ์ในปฐมเทศนาด้วยภาพของพระปัญจวัคคีย์ไว้ ๒ แบบ คือ ภาพที่แสดงสถานะเดิมก่อนฟังพระธรรมจักรคือเป็นฤาษี และภาพที่แสดงสถานะปัจจุบันที่เป็นพระภิกษุที่ได้หลักจากฟังธรรมจักรและธรรมข้ออื่น ๆ ตามการบรรลุธรรมก่อนหลังกันของแต่ละท่านและการบรรพชาอุปสมบทในเวลาไล่เลี่ยกันดังกล่าวแล้ว

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

พระพุทฺธโฆสจารย์. **ธมมปทภูษชกถาย ปฐกโม ภาโก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

พระมหาสมปอง มุทิโต. **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**. อุดรธานี: ศูนย์วิปัสสนากรรมฐาน วิหารธรรม, ๒๕๖๑.

พระราชปริยัติโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม). **ปทรูปสิทธิ แปลโดยพญฺชนะ**. ที่ระลึกในงานสมโภชสุพรรณบัฏพัดยศสมเด็จพระมหาธีรราชจารย์ (ฐานิสฺสรมหาเถร) เจ้าอาวาสขณะสงครามราชวรมหาวิหาร เจ้าคณะภาค ๑๓ เจ้าคณะใหญ่หนใต้ กรรมการมหาเถรสมาคม ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๔-๒๕๑๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๓๒.

_____. **ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๓๙.

วรรณัย พงศาชลากร. ภาพสลัก “อาสาฬหปุณณมีบูชา” ที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย. (๒๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑) ค้นคืนจาก <http://oknation.nationtv.tv/blog/vorana/๒๐๑๘/๐๗/๒๙/entry-๑/comment>.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส. **ปฐมสมโพธิ (ภาษาบาลี) ฉบับคัดลอกจากคัมภีร์ใบลานอักษรขอม**. พิมพ์ประกาศเกียรติคุณสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมปรมานุชิตชิโนรส. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๓๗.

หน่อแก้วพระพุทฺธศาสนา. **วันอาสาฬหบูชา**. (๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๐) ค้นคืนจาก <https://www.norkaew.net/%E๐%B๒.html>.

หลวงเทพธรรมานุศิษฐ์ (ทวี ธรรมธัช). **ธาตุปฐพีปิคา พจนานุกรม บาลี-ไทย แผนกธาตุ**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

Art of Redism. **พระพุทธปฐิมาสยาม ๐๐๖: พระพุทธชินราช วโรวาทธรรมจักร อัครปฐมเทศนา นราศกบพิตร**. (ม.ป.ป.) ค้นคืนจาก

http://artredism.blogspot.com/2011/04/blog-post_5081.html.

Fieser, James and Powers, John. **Scriptures of the World's Religions**. ๓rd ed.

Boston : McGraw Hill, ๒๐๐๘.

Narada Mahathera. **The Buddha and His Teachings**. Taiwan: Buddha Educational Foundation Taipei, ๑๙๙๘. Retrieved from http://www.buddhanet.net/ebooks_s.htm.

Pategama Gnanarama. **Essentials of Buddhism**. Singapore: Buddhist and Pali College of Singapore, ๒๐๐๐. Retrieved from http://www.buddhanet.net/ebooks_s.htm.

Tenzin Tharpa. **Tibetan Buddhist Essentials: Volume Two**. India: Monastic University, ๒๐๑๘.

U Ko Lay. **Guide to Tipitaka**. BUDDHANET'S Ebook LIBRARY: Buddrama Education

Association Ing, ม.ป.ป.. Retrieved from http://www.buddhanet.net/ebooks_s.htm.

Venerable Dr. W. Rahula. **What the Buddha Taught**. Bangkok: Haw Trai Foundation, ๒๕๓๓.

